

Joško Božanić
Komiža

NACRT DUŠE JEDNOG OTOKA

ĐURO ŽULJEVIĆ - *DIŠIËNJ ZA KVÔDAR*
MUŌGA ŠKŌJA

Đuro Žuljević, otočanin, čakavac, *Bročanin*, pokretač procvata bračkog turizma, organizator kulturnih događaja otoka Brača, prevoditelj Jesenjina na bračku čakavicu, pjesnik i tumač otoka, zapisivač njegove kolektivne memorije, nesofil (ili po naški - u otok zaljubljenik), objavio je knjigu *DišiËnj za kvôdar muŏga škôja*. Ova knjiga nastala je iz Žuljevićevih predavanja za turističke vodiče otoka Brača. Namjera mu je bila na jednom mjestu okupiti sve bitne informacije o otoku za one koji će gostima otoka tumačiti povijest, ljepotu, jezik, kulturu otoka. Ali Đuro Žuljević napisao je ipak knjigu koja premašuje prvobitnu namjeru.

Nacrt za sliku moga otoka, ako bismo htjeli prevesti čakavski naslov ove knjige na standardni hrvatski jezik, nacrt je jednog, kako to sam autor kaže, prvog cjelovitog prikaza otoka Brača koji on namjenjuje kao poticaj vrsnim stručnjacima i znanstvenicima s otoka Brača koji bi, po njegovu *dišiËnju*, mogli napisati impozantnu monografiju o ovom najvećem dalmatinskom otoku.

Oslanjajući se na bogatu građu objavljenu o otoku Braču u 18 brojeva Bračkog zbornika, Žuljević je napravio sintezu, upravo uzoran model za portretiranje jednog insularnog svijeta sa svih mogućih aspekata.

U uvodnom tekstu među simbole otoka Brača autor ubraja cvrčka (onu Nazorovu cikadu sa čvora crne smrče), kozu, brnistru i braceru. On traga za identitetom otoka, za njegovim prepoznatljivim znacima, za njegovim osloncem u vremenu i prostoru, za dušom škoja.

Autor pomnom akribijom donosi egzaktne podatke o prirodnim značajkama otoka: položaj njegov, reljef, maritimne karakteristike, hidrografija, tlo, klima, flora i fauna.

Temu o društvenim značajkama otoka Brača, otvara autor poetskim zapisom akademika Petra Šimunovića u kojemu naš ugledni jezikoslovac između ostalog kaže: *U Broču našega ditinstva svega je falilo oliš dobrote, skrbi i jubavi*. Otvara ovim riječima Žuljević središnje poglavlje svoga libra, poglavlje o povijesnom pamćenju otoka, o njegovu putovanju kroz vrijeme. Najprije govori o etimologiji imena otoka Brača i njegovih naselja, potom o stanovništvu otoka i naseljima bračkim s preciznim tablicama etnografske statistike, govori o povijesti otoka, o srednjovjekovnom statutu bračke komune, o mletačkoj, austrijskoj i francuskoj upravi otokom, o novijoj povijesti otoka. Govori zatim o kulturno-povijesnim spomenicima, o sakralnoj umjetnosti i arhitekturi, o kiparstvu, slikarstvu i umjetničkom obrtu kroz stoljeća bračke povijesti.

Posebno poglavlje predstavlja prikaz bračkih govora. Autor daje kratak pregled fonoloških, morfoloških, prozodijskih i leksičkih značajki u raznim otočkim govorima koje razvrstava na grupe: središnja bračka čakavština, bolska čakavština, čakavski govori i istočnočakavski govori te sumartinski štokavski govor.

Slijedi poglavlje o bračkom folkloru. Navodi ovdje nekoliko karakterističnih *gončica* (šaljivih kratkih priča) među kojima i onu slavnu o potezanju Mrduje, zatim slijede narodne pjesme i poslovice te običaji povodom pojedinih blagdana u raznim bračkim mjestima. Prikaz je tu i pučke glazbe, plesova, nošnje, ali i gastronomske kulture otoka.

Književni pregled započinje autor tekstovima Poveljskog praga i Poveljske listine (iz godine 1184.), najstarijim spomenicima pisanim bosančicom u povijesti hrvatske pismenosti. Predstavljani su potom stari brački kroničari i pisci: Dujam Hranković, Vicko Prodić, Andrija Ciccarelli, Mate Nižetić, Sabe Mladinić, Jure Žuvetić, fra Luka Bračanin, pa Bernardin Splićanin – »redaktor prve hrvatske knjige tiskane latinicom u čakavskoj redakciji« (*Lekcionar* iz 1495.), zatim autor prve latinične inkunabule Drivodilić iz Nerežišća, Ivan Ivanišević - autor »Kite cvitja razlikoga« (Venecija 1642.), pomorac i pjesnik Marko Arnerić, pa Ivan Matija Škarić - prevoditelj Biblije (tiskane u Beču 1858.).

Potom slijedi prikaz suvremene bračke književnosti čiji su najistaknutiji predstavnici: Vladimir Nazor, Jorjo Cerinić, Tomislav Dorotić, Stjepan Pulišelić, Zlatan Jakšić, Ante Nižetić, Ante Sapunar, Drago Štambuk i Neva Kežić.

Svoj *Dišiènj* autor zaokružuje prikazom bračkog školstva, sporta, crkvenog života, pa govori o zdravstvenim prilikama stanovništva Brača, o gospodarstvu otoka: o poljoprivredi, stočarstvu, pomorstvu, ribarstvu, kamenarstvu, turizmu i zanatstvu.

Ovaj Žuljevićev svojevrsni brački brevijar otkriva autorovu zaokupljenost zavičajnom besjedom. On riječ čakavsku osjeća spomenikom kulture i pušta je da progovori kad god osjeti potrebu prekoračiti granicu informativne razine teksta. Tada on poseže za pjesmom, za pričom, za poslovicom, za prastarom glazbom čakavske riječi koja govori više, koja znači više od onoga što neposredno kaže jer je ikona, jer je istovremeno znak otočkog – bračkog identiteta, kao i pjesma cvrčkova, kao koza, kao bracara... Ona je temelj identiteta otočke zemlje, te male insularne organske zajednice, otočke planete koja svojom gravitacijom drži na okupu sve duhove koje je proizvela ma kako fizički od nje udaljeni bili. A knjiga ova, skromno nazvana *Dišiênj za kvôdar muõga škõja*, i mišljena je kao izazov mnogobrojnim bračkim stručnjacima i znanstvenicima, vrhunskim ekspertima raznih struka i područja znanosti, koje je Brač tako obilato sa svoje škrte zemlje rasuo svijetom, da se okupe oko njegova Nacrta i zajedničkim stvaralačkim naporom po njemu »zdatāju« (kako bih ja kao Komižanin ovu drevnu besjedu izgovorio) u *Veliki broški libar*.

Te male insularne otočke organske zajednice sačuvale su svoj identitet, svoj jezik, svoje običaje, svoju kolektivnu memoriju koja seže nevjerojatno duboko u vremenu. A to pamćenje, to znanje i umijeće nije poduprto nikakvim institucijama na nacionalnoj razini. Ta kolektivna memorija male organske zajednice održava se ponajviše usmenom predajom te je definitivno osuđena na propast u vremenu kada je usmena predaja prestala biti vezivom koje povezuje generacije.

Stoga je sreća da se u takvu vremenu pojavljuju ljudi koji pred općim zabravom žele spasiti pamćenje tih malih svjetova kojima pripadaju, tih malih insularnih zajednica još nepotopljenim u moru posvemašnje globalizacije i unifikacije ljudske kulture. Otok je na neki način brod koji plovi kroz vrijeme, a Žuljevićev *Dišiênj za kvôdar muõga škõja* – nacrt je njegova Brodskog dnevnika.